

" הדור קבלוה בימי אחשורוש " / הרב אביגדור שילה

"אנוכי ה' אלוקיך" (1) מפני מה לא נאמרו עשרת הדברות בתחילת התורה... רבי אומר להודיע שבחך של ישראל, שכשעמדו כולך על הר סיני לקבל התורה השור כולם לב אחד, לקבל מלכות שמים בשמחה, ולא עוד, אלא שממשכנין זה על זה, ולא על הנגלות בלבד נגלה הקב"ה עליהם, לכרות ברית עמהם, אלא אף על הסתרים. א"ל על הגלויים אנו כורתים ברית עמך ולא על הסתרים שלא יהא אחד ממנו חוטא בסתר, ויהא הציבור מתמשכן. שנא' (1) הנסתרות לה' אלוקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם" (2).

לדעת רבי, הערבות ההדדית שזכו בה בני-ישראל, בעמדם בהר סיני, ובהסכימם לאנוכי ה' אלוקיך, היתה על הנגלות בלבד. אמנם, היתה תביעה אלוקית שיתחייבו גם על הנסתרות, אך העם לא קבל על עצמו ערבות על הנסתרות. רבי מוכיח שיטתו מכריתת הברית שהיתה בערבות מואב. "הנסתרות לה' אלוקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם" * 1

יש לשאול, כיצד ומדוע מערב רבי כריתת הברית של ערבות מואב עם זו של מעמד הר-סיני ?

מחלוקת ר"י ור"נ

בגמ' (3) מצאנו מחלוקת, האם נתחייבו בנ"י בברית ערבות מואב גם על הנסתרות, או רק על הנגלות. "הנסתרות לה' אלוקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עין שבעד, מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן, דברי ר' יהודה. א"ל ר' נחמיה, וכי ענש על הנסתרות לעולם, והלא כבר נאמר עד עולם. אלא, כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על ענשים שבגלוי, עד שעברו ישראל את הירדן".

נמצאנו למדים כי ג' שיטות יש בענין. לדעת ר' יהודה הערבות על הנגלות קדמה לערבות על הנסתרות, ולא גילה ר' יהודה מאימתי התחילה ערבות זו, ועל הנסתרות התחייבו בכניסתם לארץ.

לדעת ר' נחמיה לא התחייבו על הנסתרות כלל, ועל הנגלות התחייבו בכניסתם לארץ. לדעת רבי התחייבו על הנגלות במעמד הר-סיני ועל הנסתרות לא התחייבו כלל.

1 שמות כ', ב'.

1* דברים, כ"ט כ"ח.

2 מכילתא יתרו פרשה ב'.

נראה לומר, כי שיטת ר' נחמיה ושיטת רבי אינן שתי שיטות אלא זו שיטה אחת.

הגורם המאחד

יש לברר מהו הדבר היוצר את הערבות? האם רק קבלה והסכמה של העם להיות ערבים זה בזה? וא"כ גם שאר העמים שיקבלו עליהם הסכמה שכזו יזכה בערבות ההדדית, במהות שבה היא מתגלה בעם ישראל?

המשך חכמה (4) מבאר את דרשת הספרא - על הפסוק (5) "מיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלוקיכם מכל אלה", "שאינן מקבלים שקלים מן העכו"ם שדין ציבור אין לעכו"ם, שכל גוי בפני עצמו, והחיבור אצל ישראל הוא תולדותם ואחדותם להאמין באלוקים אחד, וערבותם והתקשרותם זה לזה בתורה ובמצוות שכל אחד נשתלם מחברו ע"י התורה".

וכן שנה המשך חכמה (6) רעיון זה על הפסוק וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים "הנה מתוק, הוא דבר המתוק מצד עצמו, אבל ערב הוא דבר הנתמזג ונתערב מתערובת מינים שונים שיהיו מתבשמים זה מזה. וכן קטורת שהיה מעורב חלבנה עמהם, ובכללותם היה ערב. ומנחה אינה באה בשותפין רק ביחיד שנא' 'נפש' * (6) וציבור מביאין מנחה אחת, דכתיב בהו כל הנפש הבאה לבית יעקב (7) שהיו עובדים לה' אחד והן אחד. אבי בעשו כתוב נפשות שהיו עובדין לע"ז הרבה כדאיתא במדרש, וזה שאמר (6) וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים. וזה הכוונה בשופטים * (7) 'וידל ישראל מאוד' ואמרו בילקוט (8) שלא היה בידן להקריב מנחה, שנא' (9) ואם דל הוא. פירוש שלא היה ביניהן חיבור וקישור זה לזה, שנפרדו זה מזה, שהיו עובדין לבעל ולאשרה, ולא היו קשורים להאחד היחיד המקשר כולם כאחד, והיו נפרדים, ואין שותפין מקריבים מנחה".

הערבות ההדדית, והאחדות המקשרת את עם ישראל להיות ציבור, נובעת מקבלת עול מלכותו של הקב"ה וקיום מצוותיו ותורותיו.

בחטא העגל כשעבדו ישראל ע"ז, פקעה תורת הציבור ובטלה הערבות שכזו לה במעמד הר-סיני.

4 פרשת שלח פרק ט"ו (י"ג-י"ד).

5 ויקרא כ"ב כ"ה.

6 הפטרה לשבת הגדול.

6* ויקרא, ב, א.

7 בראשית מ"ו, כ"ו.

7* ו, ו.

8 סימן ס'.

בדברי המשך חכמה התבאר שע"ז מפקיעה את תורת הציבור, איך זו "נפש" אחת.

המשך חכמה מבאר רעיון זה על הפסוק 'הכרת תכרת עונה בה' (10).

"לפי שהוא אומר פוקד עוון אבות על בנים וכו' אף ע"ז נפקדת על בנים. "ת"ל, עוונה בה", והטעם פשוט, שבכל העוונות אף שנכרת מעוה"ז בכל זאת יש לו חלק לעוה"ב, ובכלל ישראל מקרי. ולכך נפקדים בניו. אבל הכא, דכתיב, 'הכרת תכרת' בעולם הבא ונפסק החבל, והוסר מאגד האומה הכללי, א"כ איך התייחסות החטאת לבניו".

זכיה מחודשת

מעמד ברית ערבות מואב, הוא קבלת התורה מחדש, ומימלא גם זכיה מחודשת בדין הציבור ובערבות הדדית.

"אתם נצבים היום כולכם וכו' לעברך בברית ה' אלוקיך ובאלתו אשר ה' אלוקיך כורת עמך היום, למען הקים אותך היום לו לעם והוא י'ה'ה לך לאלוקים" (11)

ברית זו קושרת שלושה ענינים. ראשיתה כריתת הברית בין ישראל לקב"ה לקבלת מלכותו של הקב"ה עליהם. המשכה, קשר בין קיום מצוות לישיבה בארץ-ישראל, "על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת... ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלוקי אבותם... ויתשם מעל אדמתם" (11) וסופה, קבלת הערבות. "הנסתרות לה' אלוקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם". לדעת רבי קבלת הערבות בבית ערבות מואב היתה על הנגלות בלבד. ברית זו מחדשת את הברית של מעמד הר-סיני, ולכך אפשר להקיש וללמוד מברית ערבות מואב על היקף הברית של מעמד הר-סיני. וכמו שבערבות מואב קבלו על עצמם את הערבות רק על הנגלות כך במעמד הר-סיני קבלו עליהם ערבות על הנגלות בלבד.

ארץ ישראל ותורת הציבור

מדברי ר' יהודה ור' נחמיה מתבאר שקבלת הערבות מתחילה מכניסתם לארץ-ישראל, מהו הקשר בין הערבות לארץ-ישראל ?

הספרי (12) על הפסוק ואבדתם מהרה "אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחו"ל היו מצויינים במצוות, שכשאתם חוזרים לא יהיו עליכם כחדשים".

10 במדבר ט"ו, ל"א.

11 דברים כ"ט, ט - כ"ח.

12 עקב, ז'.

רש"י (13) והרמב"ן (14) מביאים מדרש זה בשינוי לשון "אף לאחור שתגלו היו מצוינים במצוות הניחר תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו עליכם חדשים כשתחזרו לארץ" (15).

הרמב"ן מדייק ממדרש זה שאין הפטור בחו"ל רק ממצוות התלויות בארץ אלא גם ממצוות שהן חובת הגוף כתפילין ומזוזה. עוד האריך ש' הרמב"ן "והוא מאמר, כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה" (16) שנא' לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוהים (17), ואומר כי גרשו היום מהסתפח בנחלת ה' לאמור לך עבוד אלוהים אחרים...". (18) כי עיי כל המצוות ליושבים בארץ ה'".

וכן במדרש הגדול (19) "ומפני מה היה משה מתחרט להכנס לארץ ישראל... אלא, כך אמר משה, ריבונו של עולם הרבה מצוות נתת לישראל על-ידי ואין עושיין אותן אלא בארץ ישראל, שנא' אלה החוקים והמשפטים אשר צוה ה' לעשותכם אותם בארץ: אכנס עמהם ואעשה עמהם את המצוות".

אין הכוונה רק למצוות התלויות בארץ, שהרי המדרש מוכיח מהפסוק שנא' 'חוקים ומשפטים' וכך ממה שנא', לעשותכם אותם', וא"כ כלל המצוות אינן מתקיימות אלא בארץ ישראל.

יש להבין, מהו ההבדל בין קיום המצוות בארץ לקיום המצוות בחו"ל ?

ודאי א"א לומר שדברים אלו כפשטם ואין קיום למצוות תפילין ומזוזה מה"ת רק בארץ ולא בחו"ל, שא"כ מדוע יש הבדל בין מצוות התלויות בארץ למצוות שאינן תלויות בארץ, והרי כולן תלויות בארץ? (1)

הנצי"ב על הפסוק 'אם בחוקותי תלכו' (22), מחלק בין קיום המצוות של ישראל לקיום המצוות של גוים. שכר המצוה ועונש לעובר עליה הוא כדוגמת הרופא האומר לחולה שיש לו להמנע ממאכלים מסוימים, ויש לו לאכול מאכלים אחרים. אם יעבור החולה על מצוות הרופא יענש, לא מחמת רצונו של הרופא אלא שכך הוא טבעם של המאכלים לחולה.

13 דברים י"א, י"ח.

14 ויקרא י"ח, כ"ה.

15 לשון רש"י שם.

16 כתובות ק"י, ע"ב.

17 ויקרא כ"ה, ל"ח.

18 שמ"א, כז, יט.

19 ואתחנן ג', כ"ה.

21 ובירושלמי קידושין פ"א ה"ח "כתוב אלה החוקים והמשפטים אשר תשו לעשות בארץ: מצוות התלויות בארץ אינן נוהגות אלא בארץ, יכול ! מצוות שאינן תלויות בארץ לא יהיו נוהגות אלא בארץ ת"ל השמרו י פן יפתה לבבכם... ושמתם את דברי אלה-אפילו גולים... על לבבכם ועל נפשכם - כגון תפילין ות"ת".

כך המצוות, הן מענישות מחמת עצמן, ומחיות מחמת עצמן.
אולם כאשר הרופא מצוה על בנו, איך רצונו שיקיים מצותו רק
כדי חיותו של הבן. יש לו רצון שיקיים מצותו כאביו כי קיומו של
האב כאב, וקיום עולמו תלוי בבן. כך הקב"ה מצוה את ישראל המצוות,
קיום המצוות ע"י ישראל הוא קיומו של העולם.

ובשולי הדברים נדגיש, כאשר האדם מקיים את המצוות מצד תועלתו,
הרי הוא כמי שאינו עובד את המצוה. אבל כאשר מקיים המצוות מצד
צווי המצוה הרי זה עובד את מצוה המצוות.

אפשר לומר, כי בזה נבדלו המצוות המתקיימות בארץ מאלו המתקיימות
בחו"ל. "כי גרשוני מהסתפח בנחלת ה' באמור אלי לך עבוד אלוהים
אחרים" (23) שאומר דוד המלך ע"ה, כוונתו כי כשאינו מקיים המצוות
בארץ, הרי קיום המצוות הוא מצד התועלת שיש בהן, ולא מצד היותו עבד
ה', ולכן נחשב לו כעובד אלוהים אחרים.

כאשר נכנסים ישראל לארץ יכולים הם ל"קבל התורה" מחדש. קבלה
שיש בה קבלת מלכותו של הקב"ה עליהם, ע"י קיום מצוותיו בהיותם עבדי
ה'. וכמו שבשעת מתן תורה במעמד הר-סיני זכו בערבות, כך בכניסתם
לארץ זוכים הם בערבות ובתורת ציבור.

במשכת שבת (24) על הפסוק "ויתיצבו בתחתית ההר", א"ר אבדימי...
מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את
התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. א"ר אחא מכאן מודעא רבה
לאוריתא. (רש"י: "ש"אם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם
יש להם תשובה שקבלוה באונס"). אמר רבא אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש,
דכתוב קיימו וקבלו היהודים, אמר חזקיה קיימו מה שקבלו כבר".

הקשה הרמב"ן (25), א"כ מדוע נענשו ישראל בחורבן ראשון הרי שם
עדין היתה המודעא, ועוד שהרי בערבות מואב קבלו ברצון, ושם לא היה
אונס כלל, א"כ מהי המודעא?

תירץ הרמב"ן שהאונס הוא ההתניה של כניסה לארץ עם קיום המצוות,
כמ"ש "לתת להם ארצות גוים, ועמל לאומים ירשו, בעבור ישמרו חוקי
ותורותיו ינצורו" (26), וזה כוונת חז"ל אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם
לאו שם תהא קבורתכם. כלומר, שימותו במדבר ולא יכניסם לארץ. לפיכך
כשחטאו עמד והגלם ובכ"ז, הדור קבלוה בימי אחשורוש".

קבלה זו של הדור קבלוה מחויבת היתה, שהרי חורבן בית ראשון היה
בגלל ג' עבירות ובהן ע"ז, וא"כ יש כאן פגימה ב"אגד האומה הכללי", ועל-
כך כאשר באים הם שוב לארץ-ישראל צריכים הם לקבל מלכותו של הקב"ה
והתחייבות לשמירת מצוותיו, לחזק שוב את תורת הציבור, מעין מתן-תורה
מחודש בשעת כניסה מחודשת לארץ ישראל.

22 ויקרא כ"ו, ג'.

23 שמואל א, כ"ו. ועיין כתובות ק"י ע"ב.

24 פ"ח.

25 רחנודשונו שח ררי הריוור"ע ט"ה